

Fedor Gradišnik

Uprizoritev Cankarjevega »Kralja na Betajnovi« v svobodnem Beogradu 12. II. 1945. leta

Ob osvoboditvi Beograda (20. oktobra 1944. l.) smo v mestu živeči slovenski izseljenci najprej navezali stike z našim političnim vodstvom, katerega predstavniki so oktobra 1944. l. prišli v državno prestolnico. Treba je bilo vzpostaviti organizirano nastopanje Slovencev v Srbiji pod okriljem Osvobodilne fronte in za večjo vključitev v NOVJ. Sledila je ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Srbijo v Beogradu. Organizacija je imela svoj sedež v Krunski ulici 19. Ob vhodu v hišo smo namestili veliko tablo z napisom: Osvobodilna fronta slovenskega naroda za Srbijo. Na čelo odbora smo postavili akademskega kiparja Lojzeta Dolinarja. Na prvem sestanku smo sklenili prirediti veliko javno zborovanje slovenskih izseljencev že takoj 1. novembra. Časa je bilo malo in morali smo hiteti. Sestavili smo pevski zbor, ki je pod vodstvom Srečka Kumarja pričel z vajami. Poseben odsek je organiziral udeležbo iz notranjosti Srbije. Za glavnega govornika so določili mene.

Na dan 1. novembra 1944. l. se je skozi Beograd pomikal veličasten sprevod z zastavami in transparenti proti Vukovemu spomeniku. Na trgu se je zbralo več kot 5000 ljudi. Bili so tam tudi člani SNOS, ki so tedaj bivali v Beogradu. S te mogočne manifestacije za novo Jugoslavijo smo izgnani Slovenci poslali svoje pozdrave rojakom v domovini, ki so se morali še trdo boriti za končno osvoboditev.

Postavili smo si delovni program. Akcijo smo izvajali v soglasju z ljudmi, vodilnimi v našem političnem življenju. Bili so to Boris Ziherl, dr. Anton Kržišnik, Jože Rus, Edvard Kocbek, dr. Ivan Vašič in dr.

Iz notranjosti Srbije se je v Beograd preselilo več tovarišev. V našem domu je od jutra do večera vladala živa dejavnost. Pec Šegula je organiziral moški in ženski pevski zbor, Uroš Prevorsek in Ivan Turšič pa orkester. Zbirali smo se tudi že gledališčniki.

1941
2. Feb. 1945
SLOVENŠKO KULTURNO PROSVETNO DRUŠTVO
„FRANCE ROZMAN“ — BEOGRAD

Ivan Cankar:
KRALJ NA BETAJNOVI

drama v treh dejanjih

Režija: Cirila Medvedova

Osebe:

Jožef Kantor, fabrikant	Fedor Gradišnik
Hana, njegova žena	Ruša Bojčeva
Francka, njuna hči	Marjana Savinškova
Pepček) njuna otroka	Marjanca Jemec
Francelj)	Nuša Jemec
Nina, sorodnica Kantorjeva	Lidija Kosmač
Krnc, nekdanj krčmar in štacunar	Stanko Mikuš
Maks, njegov sin	Jože Jurač
Župnik	Vilko Boje
France Bernot, posestnik	Leopold Logonder
Sodnik	Jože Erman
Adjunkt	Tone Vrabl
Lužarica	Anica Jernejčič
Oskrbnik	Lado Uršič
Kantorjevi gostje	
Kmetje	

Vrši se v jeseni, v malem trgu Betajnovi.

*Plakat slovenske
uprizoritve »Kralju
na Betajnovi« v Beo-
gradu 12. 2. 1945*

Medtem so se po vsej Srbiji snovale množične politične in družbene organizacije, med temi tudi Narodni front. Zdaj ni bilo več primerno, da bi se ločeno od teh Slovenci politično zase združevali v OF. Zato se je ta preosnovala v kulturno-prosvetno društvo »Franc Rozman«.

Dne 17. decembra je bila konferenca, na kateri je bilo sklenjeno, da Slovenci pomagajo pri obnovi Srbije in njeni oblasti, da delajo v Narodni fronti in zato ni kazalo imeti še posebno OF.

Kulturno-prosvetno društvo »Franc Rozman« je delalo zelo uspešno. Ustanovilo je lastno prepotrebno menzo za slovenske izseljence in osnovalo slovensko šolo za otroke beograjskih rojakov.

Z veliko vnemo smo pripravili proslavo slovenskega kulturnega praznika — obletnice Prešernove smrti. To je bila naša prva javna kulturna prireditev pred zahtevnim beograjskim občinstvom, zato je morala biti na dostojni umet-

niški višini. Prirejena v nedeljo 11. februarja 1945 je močno izzvenela in navdušila polno dvorano Kolarčeve univerze.

V tem času smo v režiji bivše članice SNG v Ljubljani *Cirile Medvedove-Skerljeve* že naštudirali Cankarjevo dramo »Kralj na Betajnovi« in jo že naslednji dan po Prešernovi proslavi 12 februarja 1945 uprizorili z reprizo na odru današnjega Jugoslovanskega dramskega gledališča. Letak te uprizoritve objavljamo v našem zapisu. Francka je bila Marjana Savinškova, vdova po ustreljenem Slavku Savinšku, med drugimi igralci pa moji celjski tovariši Stane Mikuž, Jože Jurač in Tone Vrabl, katerega brata Vančija so Nemci ustrelili obenem s Slavkom Savinškom. Po sodbi strokovne kritike je uprizoritev dosegla visoko umetniško raven. Veliki dialog med Kantorjem (Fedor Gradišnik) in Maksom (Jože Jurač) je oddajala beograjska radijska postaja, katere slovenski oddelek je tedaj vodil pisatelj Anton Ingolič.

Zanimivo je, da je »Kralj na Betajnovi« doživel svojo premiero v Beogradu istega dne, ko so v Stranicah pri Frankolovem Nemci zverinsko obesili 100 talcev (oziroma 99, ker so enega, ki je skušal pobegniti, ustrelili) kot maščevanje za na istem mestu ustreljenega kreisleiterja Dorfmeistra. Partizanska puška ga je zadela 3. februarja 1945.

* * *

Cirila Medvedova-Skerljeva, režiserka slovenske uprizoritve »Kralja na Betajnovi« v Beogradu 12. 2. 1945

V seznamu doslej evidentiranih uprizoritev Cankarjevih del je bila beograjska uprizoritev »Kralja na Betajnovi« v režiji Cirile Medvedove neznana. Menim, da je za zgodovino uprizoritev Cankarjevih odrskih del toliko zanimiva in obenem pomembna, da zasluži podrobnejšo obravnavo. To sem skušal storiti s tem zapisom in tako rešiti pozabe doslej neznano uprizoritev »Kralja na Betajnovi« v svobodnem Beogradu leta 1945.

La représentation de la pièce de Cankar »Le Roi de la Betajnova« à Belgrade libéré, le 12. 2. 1945

Pendant la deuxième guerre mondiale alors que la Slovénie était encore occupée par les Allemands, les émigrants slovènes à Belgrade montèrent à Belgrade qui était déjà libéré la pièce de Cankar »Le Roi de la Betajnova«. Parmi les promoteurs de cette représentation qui vient seulement d'être enregistrée il y avait aussi l'auteur de ce rapport, l'acteur, metteur en scène et directeur du Théâtre populaire de Celje — Fedor Gradišnik. La mise en scène fut de Cirila Medved, actrice slovène, récemment décédée. La représentation eut lieu sur la scène de l'actuel théâtre yougoslave. La critique reconnut à la représentation un haut niveau artistique.